

לְזִכַּר הָרִמָּן כֶּהֵן

(נ א ז ס *)

מנהג קדום הוא לעם ישראל לדרוש לכבוד אורחים חשובים דרשית בעלות שני פנים: בכבוד אכסניא ובכבוד תורה. בפרק התשיעי במסכת ברכות אנו מוצאים דוגמאות נפלאות מן הפתיחות של הכמינו הקדמונים, כשנכנסו לחרם ביבנה. גם אנחנו, מורי ורבותי, נחאספנו היום לקדם פני אורח נעלה, פני הפרופיסור הרמן כהן מרברג, היושב פה לפנינו: זקן, שקנה חכמה והרביץ חכמה ברבים באוניברסיטה בעירו, זכה וזכה את הרבים, העמיד תלמידים הרבה ויסד אסכולה חדשה בעולם הפילוסופיה האנושית, הפיה רוח חדשה בשיטת קנט הישנה, על יסודותיו של אותו גאון הוסיף עוד יסוד אחד, והוא – המשפט, ותצא שיטת קנט במהדורה חדשה, לא שערוה הכמי אומות העולם, את המלה הקדושה „אחד“ הוציא החוקר כהן מנרתיקה העברי, להאיר בה לארץ, ויבוא לידי מסקנא, כי האחדות המוחלטת זוהי היסוד של כל היסודות כן במדע כן במוסריות, וכל הנוטה משיטת האחדות הגמורה, מיד נופל ברשת של שגיאות הגיוניות ומוסריות. מנקודת-המבט הזאת בא לידי החלטה מדעית, כי אומה קדומה זו, היחידה בין האומות, הנלחמת כל ימיה בעד רעיון האחדות המוחלטת, השפיעה הרבה במהלך המחשבה שלה על כל העולם כולו, לזכך את הרעיון ולטהר את הלבבות, ועל אומה זו להמשיך גם הלאה את כוח יחודה הקיצוני, אלהיה של אומה זו, האל היחיד והמיוחד, הראשון והאחרון מבלי ראשית, נקרא בצדק בשם „מלך העולם“, כי דק אם תגבר אמונה זו

* את הנאום הזה, אשר נשא הנאום המהולל לכבודו של הפילוסוף המהולל בבואו למוסקבה ובהיותו בביח-הכנסת, אנו נזכרים בזה בלשונו ובצורתו, צורת נאום – והיה זה לציון לנפש המת. את אשר חשב המנוח לשמע חוכתה זו מאהבה ואם לקח מוסר, אין אחני יודע, ואולם רב לנו אם נדע, כי בכלות הנאום נש החוקר אל הנאום הגדול לו וענה עברית גם היא: „אילו לא באתי אלא לשמוע דברים אלה – ריי“.

בארץ, אז, ורק אז, יגיע באמת תור הזהב גם להמדע גם להמוסריות, אשר נבאו עליהם נביאי ישראל. ובכן מלמד אותנו פילוסופנו הגדול, כי לכל חכם לב לא רק אי אפשר להתיחס בשליטה לאמונת ישראל, כי-אם להפך, מחויב הוא לחוקה ולצמתה, להכריז עליה ולהסבירה הסבר אחר הסבר, כי לא כמו שחשבו הכופרים בשם המדע כן הוא, כי אם להפך שבהפך. הם אמרו, כי בשעה שתחלש האמונה הסמויה, יגבר כח המדע, ולא הראו כי גם בכלל זה יש יוצא מן הכלל, והוא—אמונת ישראל, אשר בנוגע אליה היחס הוא הפכי לגמרי: באותה מדה, שיחסר לאדם מאמונה טהורה שבטהורות זו, באותה מדה ממש יחסר לו הרבה מן המדע, כי אמונה זו בעצמה היא המדע היותר גדול והחומר היותר איכותי להתפתחות המדע על היסודות היותר נכונים. פילוסופי התלמוד דלה הפילוסוף הרמן כהן מרגלית יקרה: „הרוצה ליחנק, יתלה באילן גדול“—ובא הוא ויבחר לו לאילן התליה את קנט ויקרא על שמו את תורתו החדשה בעולם המדע והמחשבה האנושית: לאחד את עולם העיון העילאי עם המעשה אשר יעשה האדם וחי בו, ולטתון עד אשר דק את המחיצה בין שני עולמות אלה עדידי המוסר הרתי של היהדות, כי היא היא הפילוסופיה האמתית, אשר „צדק ומשפט מכון כסאה“.

ובשעה שקנט חזה שני עולמות, אשר האדם הוא עובדם התמיד, בא אורחנו הנכבד והוציא את המאור שבתורה, הנכלל בשתי המלים: „לעבדה ולשמרה“, אשר משמעותן, כי עולם אחד ומיוחד או מאוחד הוא הקרקע, אשר אדם המעלה נזון ממנה: בעולם ההכרה המדעית הוא בבחינת שומר, ובעולם ההכרה המוסרית הוא בבחינת עובד. וכך היהדות עם דגלה של עבודה ושמירה, הבאות כאחת, היא היא הפילוסופיה הכהנית—ואידך זיל גמור. אם הרבה מגדולי ישראל שקדמוהו התאמצו להראות, כי היהדות אינה מתנגדת אל הפילוסופיה, בא הכהן והראה, כי היהדות היא תוך תוכה של הפילוסופיה. בשעה שהראשונים למדונג, כי אפשר להיות גם יהודי גם פילוסוף, בא זה והראה, כי אי אפשר להיות פילוסוף בלי יסודי היהדות; כי אלו שלש עשרה מדות האמורות בתורה, ראשן „אהבה וחנינה“ וסופן „חסד ואמת“, ואלהי ישראל הוא אל רחום וחנון, ארך אפים ורב חסד ואמת, אשר לא רק דכות הגוף אין לו, אלא גם לא ישיגוהו משיגי הגוף, כי לאחדותו אין סוף, לראשיתו אין ראשית, למציאותו אין עת, ואחריתו הוא מעולם ועד עולם, ובשביב כך שמו המדעי הוא „היה, היה ויהיה“; ובשעה שהשם הנכבד והנורא הזה מפורש יוצא מפי כהני המדע, לא רק הכהנים, כי אם גם העם, אשר אין לו דריסת הרגל כלל בהיכלו, כורעים ומשתחיים ואומרים: „כרוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד“.

היוצא מזה: (א) כי מצווה האדם להתדבק בקונו וללכת בדרכיו בשלש עשרה מדותיו; (ב) כי האהבה לאחדות הבורא ויחודו מושכת אחריה מסירת נפש, להפקיר בגללה גם את כל הרכוש גם את דפיקת הלב כל ימי החיים וגם את החיים בעצמם; (ג) כי אלהי ישראל לא רק כי אינו אוסר לדעת אותו, כי-אם מצוה וחומר ומצוה: „דע את אלהי אביך“, אבל בתנאי של „ועבדהו“,

כדי שלא תהיה שום מחיצה בין ההכרה והמוסריות, כ"אם אחדות גמורה חיה שלטת ביניהן לפי הדגל, תורה ועבודה" מאחרי שהאחת בלי השניה היא יהדות מזויפת, לקויה בתוכנה ומופרכת מעיקרה; (ד) היהדות מכרות; וכל מאמינים שהוא - אלחיה - שופט צדק, השוה ומשוה קטן וגדול, כלומר, אלחיה אינו טובל עושק סוציאלי, ונביאה נבא, קבורת חמור, כלומר, שלילת כבוד האדם אפילו לאחר מיתה, להבונה ביתו בלא צדק ועליותיו בלא משפט, אשר יעבוד ברעהו חנם וסועלו לא יתן לו, ורק מי שאכל ושתה, ובאותה שעה עשה, משפט וצדקה - אז טוב לו, דן רין עני ואביון - אז טוב לו (ולא רק לו, כ"אם לכל העולם כולו), הלא היא, הדעת אותי, גאום אדוני; ה) הדעת אותי, זהו, גאום אדוני, כלומר, דת זו לא רק כי אינה גוערת בדעת, כ"אם גם מזהרת עליה בשם אדוני כאשר השכיל מאד לשיר שירה לדורי דורות רבי יהודה הלוי; הבהיר כאור מזהיר בלי מסך ולא מכסה, כי תדרוש בסוף ובראש, במפלא ובנססה, ישחבה ויחפאר, ויתרומם ויתנשא; ו) מפני שיהדות היא שיטת האחדות, המקום את השמים והארץ וכל צבאם, על כן אין הפרט בולט בה ובתורתה, כ"אם הכלל, כי הכלל הוא האחדות המוחלטת של כל מיני הסרס, בשעת קיום מצוותיה היא - היהדות - מברכת כלשון רבים; אשר קרשנו וצונו, בשעת ודיונו היא מתודה גם כן כלשון רבים; שחטאנו, אשמונו, כי אין לה מצוה כ"אם מצוות, אין לה חסא, כ"אם חסאים, אין לה אשם, כ"אם אשמות, אין לה שבת להסרט כ"אם להכלל, ואפילו לבהמתה. יום השביעי שלה הוא, שבת לאדני אלהיך, ובשביל כך, מפני שאינת שבת שלך, כ"אם לאדני אדון עולם, הטוב לכל ורחמיו על כל מעשיו, ינחו בה גם עבדך ואמתך ושורך וחמוךך וכל בהמתך וגרך אשר בשעריך, כי אין לפני אדון זה לא אדונים ולא גבירות, לא עבדים ולא שפחות, לא בעלי חיים מופקרים לעבודת סרך, לא אורחים ולא גרים, כי בשעה שתורתו שלטת בעולם אין קטן וגדול, ועבד חפשי מאדוניו, ועל פי מושג זה לא רק השבת, כ"אם כל המועדים נקראים בשם: מועדי אדוני.

גם השבת גם המועדים נתונים נתונים לבני ישראל על פי הכלל, כי הכל לאדני ולמוסריותו הגדולה, ולא להסרט ומושגיו הפרטיים; וזה הכלל הכולל את הכל: אין פרט ליהדות, כ"אם כלל.

הנה עינינו הרואות, אדם המעלה, כי טיילתי מעט ביערות חדש שלך כאחד משומעי לקחך, ומה מאושר אנכי לקדם את פניך, כהן המדע, בכרכת ברוך הבא בבית אלהי ישראל, אשר בשמן המשחה שלו נמשחה הפילוסופיה שלך מא' עד ת', וכתלמיד הדין לפני רבו הרשני נא נגד צעירי בני עמי ונגד זקניו לומר לך בפה מלא, כי באותה מדה, אשר כורעים ומשתחווים אנחנו לפני המצאתך המדעית, כי חכמת ישראל והחקירה על עם ישראל היא להתעמק ולבנות שיסות שלמות מדעיות כדי לידע, להודיע ולהודע, כי כל ההתפתחות של הרעיון הדתי בישראל נוסדה אך ורק על אצילות מוסרית, וכי אצילות המוסר היא הוך תוכה של היהדות, נשמת נשמתה ותקות כל תקוותיה, באותה מדה עצמה נפשנו היהודית מרגשת עלבון בהעדרת ישראל, אשר הרימות על

נס בצורה מצומצמת והוספת עליה א"כין ור'קין למעטא, המעטים מאד את דמותה. ראה זה אהה אומר לנו, רבנו, כי כל משמעת הקיום של עמנו הוא אך ורק הפצת הרעיון המשיחי שלנו בעולם הגדול, כי רק השלום החברתי זהו חקן עולם במלכות שדי, כי אך ורק זאת היא תעודתנו, המיוחדת אותו בכל כדור הארץ, כי רק הודות לה ובשבילה אנחנו קיימים, ובלעדיה אין שום משמעת ושיוון לקיום ההיסטורי של שבטי יה, כי רק זה חלקנו לעשות את הרעיון האלהי שלנו למנת כל העולם כלו, וכי גלותנו וכל צרותינו ועוניינו והשפלות שסבלנו הם כדבר הכרחי, הנובע מאמונתנו השונה מכל יתר האמונות והדעות, אבל זה כבר עבר ובטל מן העולם, אין עוד רדיפות, ואנחנו היים עכשו בכל מקום בממלכתנו ובשביל ממלכתנו, כי כבר חדל גוש, שבתה האיבה. אבל שיטחך זאת היא מופרכת מן החיים, כאז כן עתה כבודנו למרמס, חיינו הפקר, לעינינו עושיקים עמלנו, וכבימי ירמיהו כן גם עכשו, גם אחרי אשר היינו לאם לשתי בנות מפורסמות, שתי האמונות הגובעות מן הרעיון המשיחי שלנו, על צוארנו גרדפנו, יגענו ולא הונח לנו. וכשם ששיטחך זאת היא מופרכת מן החיים, כך היא מופרכת מן היהדות, כי אותו הנביא, אשר נבא על הרעיון המשיחי על פי מושגנו אנו, הוא גם הוא נבא: וחפרה הלכנה ובושה החמה כי מלך אדני צבאות בהר ציון ונגד זקניו כבוד. וכל הנביאים נבאו פה אחד על שיבת ציון, ואטו כרוכלי איזול ואחשוב לסני תלמיד חכם שכמותך את כל דבריהם מתוך האש בנושא זה, מן הנבואה הראשונה עד האחרונה? וכחלי בית התפלה, אשר זכינו לראות אותך בו עומד בתפלה כאחד משלומי אמוני ישראל, באים ומעידים כי שבטי יה' אלה, כמו שאתה מכנה אותם, קוראים את עצמם, כלשון אבי כל התפלות והתהלות, כשם, עם אלהי אברהם, כמכרזים, כי לא שבטים אנחנו כ"א עם. ואבי כל הנביאים ורבים של כל ישראל קבל פקודה מאלהי ישראל: לך נחה את העם אל אשר דברתי לך. ובפי כל הנביאים הבאים אחריו נקראו בני ישראל כשם העם הזה ולא עוד אלא שמשתפים תמיד את העיר והעם, באמרם: על עירך ועל עמך. ומי כמשה רבנו רב ומורה, והוא אמר כלפי שמיא ולדורי דורות: וראה כי עמך הגוי הזה, ואמר עוד: ובמה יודע אפוא כי מצאתי חן בעיניך אני ועמך מכל העם אשר על שני האדמה. והנביא ירמיהו, אשר נבא על הגלות וטעם את טעמה, נבא: אליך גוים יבואו, ולא להפק — והזר ונבא: כי יבואו זרע בית ישראל מכל הארצות, אשר הודחו שמה, וישבו על אדמתם והוא גם הוא נבא עוד: אם ימושו החקים האלה מלפני, נאם אדני, גם זרע ישראל ישבתו מהיות גוי לפני כל הימים. הרי חצי הנבואה שלך, וחציה כנגדך. אתה אומר, כי החקים לא ימושו, אבל בתור גוי אחד בארץ אין לישראל משמעת, כי כבר נעשה גוי בכל הארץ. ברור, כי שיטת, בכלל הארץ היא סתירה לשיטת, בארץ, והנסיון הורה כי בעלי השיטה הראשונה מבכרים גם את הקי, כל הארץ על פני הקי, הארץ, ואיך לא ימושו, החקים האלה מלפני החקים הללו? הלא מאלהם ילכו בדרך כלל הארץ, אם תגפר שיטת, בכלל הארץ? וגם אותו הנביא, אשר נבא על עצם התעורה: והלכו גוים לאורך

גם הוא הדגיש: „חיל גוים יבאו לך, ולא אתה אליהם, וחתם את כל נבואותיו במללים מפוצצות: „כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה, אשר אני עושה, עומדים לפני תמיד, ואום אדני, כן יעמוד זרעכם ושמכם“. והנה כל שיטתך הפילוסופית עונה כך, כי תלמיד ותיק אתה לתורת משה ונביאיה, וכאן העם העברי שואל: „דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעים?“ ראה אתה אומר לנו, רבנו הגדול, כי בשביל אלה מבני ישראל, שנחרבה יהדותם, עלינו לבנות קתדרא ללמד תועי רוח בינה, ואו יכירו וידעו וישבו מטעותם. אבל מה נעשה לדברי הנביאים: „מלכה ושריה בגוים אין תורה, גם נביאיה לא מצאו חזון מאדני“, „כי מציון תצא תורה, ודבר אדני מירושלים“?

מורנו ירבנו אחרי הדברים האלה, בקדמנו את פניך בברכת, ברוך שחלק מחכמתו ליראיו, מבקשים אנחנו סליחה ומחילה מכבוד חכמתך וגדולתך המדעית ונוטלים ממך רשות למסור בפניך מודעה רבה, כי את שיטתך, שהיהדות היא נשמתה של הפילוסופיה האמתית, אמה של כל התרבותיות שבעולם הגדול, ושלבעדי הרעיון של אחדות אל יתיר ומיוחד, אלהי המוסריות, אין כל תרבות אירוסית אמתית, אין כל פרוגרס אמתי ואין אתיקה אמתית במציאות, — את השיטה הגדולה הזאת מקבלים אנחנו באהבה עלינו ועל זרענו עד סוף כל הדורות באותה ההתלהבות של אבות אבותינו, בשמעם את הקול: „אנכי אדני אלהיך“; אבל לשיטה זו נצרף עוד שיטה אחת, אשר גם היא שיטת הנביאים, כי לא שבט אנחנו כי-אם עם וכי עתידים אנחנו להגאל ולשוב לארצנו, וחכמתנו רק אז תחדל להיות בויה ככל מיני חכמת המסכן, ואז ורק אז, תהיה נהדרה ותקיפה מבית ומבחוץ. על פי שיטה כפולה זו, אשר באמת היא יחידה ומיוחדת בפי כל נביאי היהדות מצרף עם ישראל לתפלת: „ובכן צדיקים יראו וישמחו, וישרים יעלוזו“ גם את תפלת: „ובכן תן כבוד אדני לעמך, שמחה לארצך וששון לעירך“. מאמינה היהדות אמונה שלמה בהעברת ממשלת ודון מן הארץ, מאמינה היא, כי עולתה תקפץ פיה וכל הרשעה כלה כעשן תכלה, אבל מראש צריכה האומה, הזורעת את האמונה הטהורה הזאת, להחליץ ממסגרי, ולא לחגם שר לה המשורר הנפלא רבי שלמה אלקבץ: „התגערי מעפר קומי, לבשי בגדי תפארתך עמי“, כי לממלכת כהנים אי אפשר לכהן בלי בגדי תפארת, וגוי קדוש לא יוכל להתנבא במחנה, באכלו לחם טמא בגוים. והנני נפרד מעליך בדברי נעים וזמירות ישראל: „כי חוק לישראל הוא, משפט לאלהי יעקב“. חכמי התלמוד בתורת כהנים שלהם בארו, כי המשפטים הם דברים, האמורים בתורה במשפט, ואילו לא נאמרו, כדאי היה לאומרם, אבל התקים הם נורות, שיצר הרע מבפנים ואומות העולם מבחוץ משיבים עליהם ושואלים: „למה לנו לשומרם?“ ובאת אתה בתורת כהן שריך ובאת, כי כל התורה כלה היא „משפט“, והנני עושה סימן לשיטתך כולה את דבר הכתוב הקצר שהזכרתי ומבאר אותו באופן כזה: כל מה שלישראל נחשב לחוק, לאלהי יעקב נחשב למשפט.